

Подіялось щось...

Клим Поліщук

Село марило кращим прийдешнім, а коло села стояв занедбаний цвинтар і снував легенди минулого. Тихо шепталися пожовклим листям старі тополі, наче розповідали щось. Пастушок Ярем— ко, який пас вівці за селом, догадувався, що вони розповідали про минулу весну криваву і про те, як на цвинтарі з'явилася велика братська могила. Понура осінь блукала навколо села і тужила під цвинтарною брамою, за якою з німим розпачем розгортали хрести свої руки над убогими могилками. Забуті перекази скаржилися комусь невідомому і покійно тулилися до вогких стін старенької каплички. Над сірими стернями спустошених полів, як розгнuzдані коні, дико гасали північні вітри і гонили на південь чорні хмари...

Занедбаний і забутий кущ сивого полину не скаржився й не нарікав. Минулого літа він виріс на братській могилі, скоро її насипали тут. Він покійно хилився, куди вітер віє, і щоденно чекав свого постійного гостя. Коли гість приходив і розпочинав якусь розмову з братською могилою, то він затаєно слухав і чудувався з того горя, яке панує за цвинтарною огорожею.

Кущ полину пригадував літо, як на цвинтар приходили заплакані селянські діти і довго-довго молилися за когось. Коли ж настали холодні сірі осінні дні, то селянські діти перестали ходити і залишився лише один постійний гість, який не пропускав ні одного дня, щоб не навідатись до могили.

Йому, як видно, було байдуже до сонця, яке не хотіло світити, байдуже до життя на селі, яке зробилося для нього чужим і далеким з того часу, як з ним "подіялось щось"... Його називали божевільним, але він сам чудово розумів, що ніякого божевільства в йому немає, а тільки так, "подіялось щось", через що він мусить ходити на цвинтар і припадати до вогкої землі великої братської могили...

* * *

На селі запевняли, що старий Соловієнко справді-таки божевільний. Знали навіть, коли саме він збожеволів. То було весною під час великого мужицького бунту. Тоді німці спалили третину села і розстріляли 240 молодих чоловіків та парубків. В Соловієнка згоріла від снаряда хата, вмерла з переляку жінка, загинуло від ворожої руки два сини. Соловієнко наче очманів від горя. Дивився на згарище своєї хати і якось чудно посміхався. Люди дуже чудувалися, що ні одної сльози не пролив чоловік.

Але скоро всі помітили, що з ним "подіялось щось" і він "не той став"...

Ціле літо блукав він десь за селом і його майже не бачили в селі. Як коли він і з'являвся в село, так хіба тільки для того, щоб підкріпитися трохи...

Босий, обірваний, з розкуйовдженою бородою, в картузі з якогось убитого німця, він поважно йшов серединою вулиці і не звертав ніякої уваги на собак та дітей, які переслідували його.

— Господінполковнік! Господінполковнік! — кричали за ним діти.

А Соловієнко йшов і навіть не озирався.

Люди запрошували його до хати пообідати. Давали йому кусок хліба, і він знов зникав з села на декілька днів.

* * *

Літом весь цвинтар гомонів мушками та жучками. Дерева повільно шелестіли обважнілими і стомленими вітами, під якими шукав спочинку старий Соловієнко. Він приходив на цвинтар і, помолившись коло каплички, лягав де-небудь в холодочку і починав думати свої думи.

Іноді його думи порушувались голосами дітей, що приходили до могил своїх батьків, і тоді він незадоволено вставав і ховався куди-небудь в куточок, де й дожидався ночі.

Як приходила ніч, то він знову йшов до каплички, простеляв коло її дверей свою драну свитину, лягав і слухав, як десь пищать кажани, і страшно прагнув побачити своїх забитих синів.

Не одну ніч до самого ранку він лежав і чекав своїх синів, але вони не приходили... Часами, коли він засинав, йому ввижались його сини, як вони, з рушницями в руках, просять:

— Благословіть нас, тату!

І сниться старому Соловієнкові, що його серце стискає туга, а на очах стоять сльози, які закривають собою весь світ, що й сонця не видно...

Тоді він крізь сон говорив сам до себе:

"Ой, знаю я горе своє, знаю! Знаю, що минула весна красна, червона була! Хмара хмару заступала. Скрізь німці сновигали. Залізні каски на сонці блищали. Мусили мужики заворушитися, бо не сила було стерпіти глузу великого. Десь набралися рушниці, десь взялися кулемети і заговорила мужицька сила...

Страшним реготом зареготалися в полі німецькі гармати і почалась кривава косовиця. Запалахкотіло в полум'ї село, страх і розпач охопив кожну хату, тривога запаморочила кожну голову. .. Сім днів і сім ночей сипався на село залізний град, сім днів і сім ночей боролися з ворогами мої сини завзяті, але на восьмий день сила подолала завзяття...

Виросла висока-висока могила... Без попа справляли похорони. .. Лягли спати синочки любі... Учив їх, доглядав їх, надії свої покладав на них, а воно ось як сталося... Сподівався на старості літ серцем спочинути, а Бог кару дав, муку тяжку, жаль болючий. .."

І старий Соловієнко схоплювався зі свого місця, підводив до неба голову, дивився на зорі і мало-помалу приходив до свідомості. Тоді він повертався лицем в бік братської могили і жалібно кликав:

— Сини мої любі, де ви?!.

Часами йому здавалося, що на могилі стоїть якась тінь людини, яка нагадує його старшого сина. Радий, що накінець таки поговорить з ним, він поспішався до могили і вже коло самої могили пригадував, що то не що інше, як полиновий куш. Зупинившись, глибоко зітхав:

— Який же ти непотрібний, сивий полиняко! Хіба ж ти не знаєш, що твоє місце в полі

на межі стояти?..

Кущ сивого полину слухав і не розумів нічого, а високі тополі тихо гомоніли між собою...

* * *

І от, в один сумний осінній день, коли село марило кращим прийдешнім, а цвинтар снував легенди минулого, старий Соло— вієнко сидів коло каплички і слухав, як гомонять тополі і скигнуть вітер між штахетами на поповій могилі. Сидів собі і не думав нічого. Не турбувався навіть тим, що незабаром настануть морози і прийде зима. Йому було так добре сидіти і слухати незрозумілих, але таких вражаючих, безмежно сумних голосів вмираючого літа.

Зненацька десь у полі залунав якийсь пронизливий крик і гострим ножом врізався в Соловієнкове серце. Зрозумів, що це щось недобре віщує і, замість того, щоб лишитися на цвинтарі, він схопився і став втікати з нього... Бачить — кудись чогось біжать якісь люди... Біжать старі і малі... Побіг і собі разом з ними... Бігли в поле і спотикались на межах...

Звідкілясь почулись вистріли... Хтось щось кричав, як не при своїй пам'яті... Щось боляче шпигнуло в його груди... Зробилося гаряче і душно, наче в спасівку... Почув, що за пазухою розлилося щось гаряче-гаряче... Всадив руку... Кров на руці. Поди— вився-подивився та й схилився на якійсь межі...

* * *

Довго лежав він непорушно і не хотів відкривати очей. І лише тоді, коли тривога передсмертної свідомості заворушилася в його мізкові, він відкрив очі і побачив себе в білій кімнаті сільської лікарні. Спершу всього він пригадав, що колись тут лежали і його сини... Підвів трохи голову, став дивитись і слухати... Люди щось говорили і згадували про гетьманців. Коло порога якась дівка плаче: "Краще тобі, мій любий, панським наймитом вік вікувати, ніж в сирій землі лежати..."

Соловієнко починає розуміти, що тут "щось подіялось" і що знов іде якась боротьба.

Підійшов якийсь високий безвусий чоловік і нахилився над ним.

— Він перев'язаний? — спитався когось.

— На якого чорта його перев'язувати, як він все одно помре?— сказав хтось із кутка.

Соловієнко хотів щось сказати, але перед його очима з'явилися його сини, і він відчув, як навколо його заджебоніли маленькі жучки, наче влітку на цвинтарі...

* * *

Надвечір він помер...

На цвинтарі, поруч старої весняної могили, виросла нова братська могила, коло якої топталася ридаюча юрба... Всіх згадували і всіх оплакували, лише за одним Соловієнком ніхто й не зітхнув навіть. Тільки вже тоді, як ставили на могилі великого хреста з написом похованих, хтось, між іншим, сказав: "А як же з Соловієнком? Писати і його?.."

— Таж він ще з весни залишився!.. Хоча все одно вже, записуйте! — відповіли з юрби.

Записали на хресті його імення і розійшлися по домах марити кращим прийдешнім...

Занедбаний цвинтар снував легенди минулого, а кущ сивого полину дарма вже чекав
свого постійного гостя...

м. Київ,

1918 р., листопад